

הרב שמואל ראטה

מח"ס נימוקי שבת ונימוקי יו"ט על שו"ע הרב

ביאור שיטת השו"ע הרב בדין טלטול מן הצד וטלטול בגופו

(מאמר תגובה)

בקובץ האחרון שי"ל לחדש ניסן תשע"ג (ס"ו) התפרסם מאמר מאת הרב יואל ראזנער מח"ס מנחה עריבה בענין שיטת השו"ע הרב בדין טלטול מן הצד וטלטול בגופו. בעל המאמר הקשה כו"כ קושיות על שיטת השו"ע הרב, ובאתי בשורות אלו לבאר הדברים בקצרה, באופן שעיקרי הקושיות יפלו מאליהם.

ביאור דברי הרב ז"ל בפלוגתת הראשונים בדין טלטול בגופו

א] בשו"ע הרב סי' ש"א סעי' יד – טו נתבאר דין טלטול מן הצד, דהיינו טלטול דבר איסור המונח סמוך לדבר היתר או עליו. וכתב שם הרב ז"ל דלא התירו טלטול מן הצד, אלא כשמטלטל לצורך דבר המותר, אבל לא כשמטלטל לצורך דבר האסור. ומבאר הרב ז"ל שתי אופנים שהם בכלל טלטול לצורך דבר האסור, לא מיבעיא כשמטלטל את האיסור בשביל לשמרו מאיזה קלקול או הפסד, אלא אפילו כשמטלטל את האיסור ע"י ההיתר כדי להשתמש בו באופן המותר, כגון לשכב או לישב עליו, או כגון נר להשתמש באורו במקום אחר, ג"ז נחשב טלטול מה"צ לצורך דבר האסור. משא"כ כשמטלטל את האיסור ע"י ההיתר בשביל לפנות מקומו, וכ"ש כשאין לו שום כוונת טלטול אצל הדבר מוקצה, זהו טלטול מה"צ שהתירו חכמים. וכ"ז בטלטול מה"צ, אבל טלטול בגופו התירו אפילו לצורך דבר האסור עכ"ד הרב ז"ל בסי' ש"יא.

ובסי' רע"ו (ק"א אות ג) האריך הרב ז"ל במקור דינים אלו, ומתבאר שם מדבריו העמוקים, דעיקר הדבר תלוי בפלוגתת הראשונים בשתי הדינים. שיטת הרא"ש הוא דטלטול מה"צ להשתמש בגוף מוקצה באופן המותר, ה"ז בכלל טלטול לצורך דבר האסור, ושיטת ר"י ור"ת דטלטול זה נחשב טלטול מה"צ לצורך דבר המותר. ומתבאר שם עוד, דמצד שני נחלקו הני ראשונים בדין טלטול בגופו. דהרא"ש ס"ל דטלטול בגופו שרי אפילו בשביל לשמור את המוקצה שלא יתקלקל או שלא יגנב. ור"י ור"ת ס"ל דלא התירו טלטול בגופו טפי מטלטול מה"צ. זה תוכ"ד הרב ז"ל בקו"א שם, הנצרך לנו לע"ע.

ונבאר בקצרה מקור הדברים בגמ' ובראשונים. הנה בשבת (מג ע"ב) נחלקו רב ושמואל אי מותר להפך מת ממיטה למיטה כדי להביאו מחמה לצל. ונתבאר בגמ' דנחלקו אי טלטול מן הצד שמיה טלטול או לאו שמיה טלטול. ומסקנת הגמ' שם דנקטינן דטלטול מן הצד שמיה טלטול, והלכתא כרב דאסור להפך מת ממיטה למיטה כדי להביאו מחמה לצל.

ובתוס' שם (ד"ה דכו"ע) הקשה ר"י מכמה דוכתי דמוכח דנקטינן דטלטול מן הצד לאו שמיה טלטול. אחד מהקושיות היא סתירה בדברי רב בעצמו. דכאמור גבי ניעור מת נקט רב דטלטול מן הצד שמיה טלטול, ובדף קמ"א אמרי בי רב דטלטול מן הצד לאו שמיה טלטול.

(והוכיח ר"י שניתן להקשות מבי רב אדרב, כדאיתא בב"מ (קב ע"ב) וב"ב (ק"ה ע"ב). ותירץ ר"י דיש לחלק בין טלטול מן הצד לצורך המת, שהוא דבר האסור, לבין טלטול מה"צ לצורך דבר המותר. ובכל המקומות שמצינו דטלטול מן הצד לאו שמייה טלטול, אכן מיירי שעושה עיקר הטלטול עבור הדבר המותר.

והנהיג קושיא שהקשה ר"י מאמרי דבי רב צ"ב קצת. דהתם תנן הקש שע"ג המיטה לא ינענעו בידו אלא מנענענו בגופו וכו'. ובגמ' הביאו מרב נחמן דקאסר להוציא צנן הטמון בעפר, דס"ל דטלטול מן הצד שמייה טלטול. והקשה בי רב ארב נחמן מזהא דתנן במשנה דקש שע"ג המיטה מנענענו בגופו, הרי דטלטול מן הצד לאו שמייה טלטול. ומחמת כן נדחה הא דרב נחמן ע"כ.

ובאמור צ"ב בקושית ר"י מהא דאמרי דבי רב, דהלא באמת קשה מגוף המשנה דקש שע"ג המיטה, שהרי משם הוכיחו בי רב דטלטול מן הצד לאו שמייה טלטול. ובדוחק יש לומר דאכן כוונת ר"י להקשות מגוף המשנה וכלל זאת בקושיתו מאמרי דבי רב, שהרי הם למדו זאת מהמשנה דקש שעל המיטה.

אך מדברי הרא"ש משמע בהדיא דא"א לומר כן. דהנה הרא"ש (פ"ג סי' יט) ג"כ הקשה ככל קושיות ר"י בתוס', וגם הקשה הסתירה מדבי רב אדרב, ותי' ע"ז כתירוצו של ר"י, דלא דמי טלטול דהבא לשאר טלטול, דטלטול דהבא הוי לצורך המת שאסור לטלטלו, ולא לצורך המיטה, ולהכי שמייה טלטול. אבל בשאר דוכתי עיקר צורך הטלטול בשביל דבר של היתר.

ואח"כ הביא הרא"ש קושיא בשם רבנו יונה, וזה לשונו "והקשה ע"ז ה"ר יונה מהא דתנן לקמן בפרק תולין (דף קמ"א) הקש שעל המיטה לא ינענענו בידו, אבל מנענענו בגופו, ודייקי מיינה בי רב דטלטול מן הצד ל"ש טלטול. והתם לצורך הקש שהוא מוקצה הוא מטלטל. ולא קשה, דהתם אף טלטול [מן הצד] אין כאן ... אבל בקש אינו מטלטל אלא בגופו כלאחר יד, הלכך אע"ג דלקש שהוא מוקצה הוא צריך, מדמה ליה לטלטול מן הצד שהוא צורך לדבר המותר ע"כ.

ובכן מתבאר בהדיא מדברי הרא"ש דהקושיא שהקשה הרא"ש בתחילה מאמרי דבי רב אדרב, אי"ז הקושיא מגוף המשנה, אלא היא קושיא בפנ"ע. שבתחילה הקשה מאמרי דבי רב אדרב, וע"ז תירץ כתירוץ התוס' דיש לחלק בין טלטול מה"צ לצורך דבר המותר, לבין טלטול מה"צ לצורך דבר האסור. ושוב הביא בשם רבנו יונה שהקשה מהמשנה עצמה, דשם הרי מדובר בטלטול לצורך דבר האסור, ומחמת קושיא זו הוצרך לתרץ ולחדש יסוד מחודש דטלטול בגופו עדיף טפי, ומותר אף לצורך דבר האסור, דהיינו לשכב ע"ג הקש.

ב) ובאמור בשו"ע הרב סי' רע"ו (קו"א אות ג') האריך לפלפל בשיטות הראשונים בדין זה. ובתחילה נעתיק לשונו הנצרך לע"ע. "עיי' בתוס' ריש דף מ"ד שהביאו ההיא דאמרי בי רב דהיינו קש על גבי המיטה, שמשם הביא הרא"ש לחלק בין טלטול בגופו לשאר טלטול מן הצד, בשם הרב רבנו יונה, ולא בשם ר"י בעל התוס'. כי התוס' תירצו זה במ"ש דשאני טלטול דמת מכולן, ור"ל דדוקא דומיא דמת אסור, שהטלטול אין בו שום צורך לדבר המותר, משא"כ בקש שעל גבי המיטה לשכב עליו" וכו' עכ"ד.

ביאור הדברים: בתחילה מציין הרב ז"ל למ"ש התוס' בשם אמרי בי רב, וכתב ע"ז דאמרי בי רב היינו קש על גבי המיטה, ומציין שממשנה זו הביא הרא"ש לחלק בין טלטול בגופו לשאר

טלטול מן הצד. ומוסיף הרב ז"ל דהרא"ש כתב חילוק זה בשם הרב רבנו יונה, ולא בשם ר"י בעל התוס'. וע"כ היינו משום דר"י ס"ל דטלטול קש לשכב עליו ה"ז בכלל טלטול לצורך דבר המותר, ולא הוצרך לחדש דטלטול בגופו שאני ומותר אף לצורך דבר האסור ע"כ.

והנה בעל המאמר הבין בכוונת דברי הרב ז"ל, דר"ל דהתוס' כשהביאו מאמרי דבי רב, הכוונה אכן להקשות מהמשנה גופא. והר"י כלל התירוץ לקושיא זו בתוך תירוץ הנזכר דיש לחלק בין צורך דבר האסור לבין צורך דבר המותר. והרא"ש תי' קושיא זו ושהביאו בשם רבנו יונה בסיוד מחודש, דיש לחלק בין טלטול בגופו לשאר טלטול מה"צ. ומציין הרב ז"ל שהרא"ש לא הביא תי' זה בשם ר"י בעל התוס', והיינו משום דר"י אכן לא ס"ל תירוץ זה.

ובכן בעל המאמר הקשה ע"ז דכל דברי הרב אינם נכונים, דבאמת לא הקשו התוס' כלל מהמשנה דקש שע"ג המיטה, אלא מאמרי בי רב דייקא, שהם נקטו דטלטול מה"צ לאו שמיה טלטול. אבל לא הקשו מהמשנה כלל, דבאמת מהמשנה לק"מ. והיינו טעמא דידעו התוס' דטלטול בגופו שאני. ובהכרח צ"ל כן דאל"כ למה הוצרכו התוס' להוכיח דיש מקום להקשות מאמרי דבי רב אדרב, ולא הקשו בפשיטות מהמשנה עצמה דאיך יכול רב לחלוק על המשנה דס"ל טלטול מה"צ לא שמיה טלטול.

וממשיך שם בעל המאמר להוכיח כן מדברי הרא"ש בעצמו. שבתחילה הקשה מאמרי דבי רב אדרב, וע"ז משני דיש לחלק בין צורך דבר האסור לצורך דבר המותר. ואם איתא דבקושיא הראשונה הכוונה באמת להקשות מהמשנה גופא, שמשם למדו אמרי דבי רב דטלטול מה"צ לאו שמיה טלטול, א"כ עכצ"ל דס"ל להרא"ש דטלטול קש לשכב עליו ה"ז כטלטול מה"צ לצורך דבר המותר, דאל"כ הרי לא תי' הרא"ש כלום. ומעתה יקשה מדוע חזר והקשה הרא"ש שוב בשם רבינו יונה מהמשנה דקש שע"ג המיטה, והרי זהו בעצם הקושיא הראשונה מאמרי דבי רב, וכבר תי' ע"ז דשאני טלטול מה"צ לצורך דבר המותר.

וגם התירוץ של הרא"ש על קושית רבנו יונה אינו עולה בקנה אחד עם דבריו הראשונים, דלפי דבריו הראשונים נמצא שטלטול קש לשכב עליו ה"ז בכלל טלטול לצורך דבר המותר, ולפי מה שתירץ לבסוף, דשאני טלטול בגופו דמותר לצורך דבר האסור, א"כ נמצא שטלטול קש לשכב עליו ה"ז טלטול לצורך דבר האסור. והלא נמצא לפי זה שדברי הרא"ש סתרי אהדדי בתוך כדי דיבור.

אלא ע"כ דגם התוס' וגם הרא"ש לא התכוונו לשאול מהמשנה דקש שע"ג המיטה, והיינו משום דנקטו דשאני טלטול בגופו דשרי אף לצורך דבר האסור. ולא הקשו אלא סתירה בדברי הרב עצמו בטלטול מה"צ ע"י דבר אחר. וא"כ אין שום ראי' שהתוס' ס"ל דטלטול קש לשכב עליו ה"ז בגדר טלטול מה"צ לצורך דבר המותר. ע"כ דברי בעל המאמר.

ג] ובכן, לענ"ד נראה שטעה בעל המאמר ולא ירד לעומק דברי הרב ז"ל. דנראה דבאמת מעולם לא התכוון רבינו לומר בהחלט דהתוס' כשהקשו מאמרי דבי רב כוונתם להקשות מהמשנה דקש שע"ג המיטה, שמשם הוכיחו אמרי דבי רב דטלטול מה"צ לאו שמיה טלטול.

אלא שיעור דברי רבנו הם כן: התוס' הקשו מאמרי דבי רב, ולא הקשו מהמשנה דקש שע"ג המיטה, למרות שמשם הוכיחו בי רב דטלטול מה"צ לאו שמיה טלטול. א"כ לכאורה יש להוכיח מזה דס"ל דיש לחלק בין טלטול מה"צ לטלטול בגופו.

א"כ צ"ע מדוע הרא"ש חידש חילוק זה בעקבות קושית רבינו יונה. והלא הול"ל לכתוב

חילוק זה בשם ר"י בעל התוס', דמאחר שלא הקשה ר"י מהמשנה דקש שע"ג המיטה אלא מאמרי דבי רב, הרי מוכח דר"י ס"ל דשאני התם דמיירי בטלטול בגופו דעדיף טפי.

ומכח קושיא זו הוכיח הרב ז"ל דבאמת הרא"ש הבין בתוס' דלא ס"ל חילוק זה בין טלטול בגופו לטלטול מה"צ, וזהו חילוק חדש שלא עלה על דעת ר"י בעל התוס'. ולדעת ר"י הכל כלול במה שכתב בתירוצו שיש לחלק בין טלטול מה"צ לצורך דבר האסור כגון גבי מת, לשאר טלטול מה"צ שהוא לצורך דבר המותר.

והדבר מדויק מאד בלשון הרב ז"ל בקו"א שכתב שהרא"ש הביא חלוקה בין טלטול בגופו לשאר טלטול מה"צ בשם רבנו יונה, ולא בשם ר"י בעל התוס'. ולכאורה הדבר תמוה וכי איך יביא הרא"ש דין בשם ר"י כשלא אמרו מעולם. אלא ע"כ כוונת הרב ז"ל דהו"ל להרא"ש להביא דין זה בשם ר"י בעל התוס', דמאחר שלא הקשה ר"י מהמשנה דקש שעל המיטה, ורק הקשה מאמרי דבי רב, ע"כ דס"ל דטלטול בגופו עדיף טפי. וא"כ קשה למה נסמך הרא"ש דוקא על רבנו יונה.

ומזה הוכיח הרב ז"ל דבאמת התוס' לא ס"ל חילוק זה, והא דמותר לטלטל קש שע"ג המיטה מה"צ, היינו משום דס"ל דטלטול זה נחשב טלטול לצורך דבר המותר, דנקט ר"י דטלטול כדי להשתמש בגוף המוקצה ה"ז לצורך דבר המותר.

[והרב ז"ל לא ביאר מדוע אכן לא הקשה ר"י מהמשנה דקש, ובזה י"ל בתרי אופנים. חדא דהרא"ש אכן נקט דר"י באמת רמז בדבריו גם לקושיא ממשנה גופא. או י"ל דר"י אכן לא הקשה כלל המשנה משום דנקט דעדיף להקשות סתירה מדרב אדרב. ובאמת הדבר מוכרח דהרא"ש עצמו ס"ל דעדיף להקשות סתירה בדברי רב עצמו. דהרי גם הרא"ש בתחילה הקשה מאמרי בי רב אדרב, וע"ז תירץ דיש לחלוק בין טלטול לצורך דבר המותר, לבין טלטול לצורך דבר האסור. ורק אח"כ הביא מה שהקשה רבינו יונה מהמשנה דקש, דשם הוי טלטול מה"צ לצורך דבר האסור, ובכל זאת שרי. ולכאורה מתחילה הו"ל להרא"ש להקשות המשנה דקש דחזינן התם דטלטול מה"צ שרי. אלא ע"כ דמתחילה לא הקשה מהמשנה משום דסגי ליה במה שהקשה מרב אדרב].

ומעתה א"ש דברי הרב ז"ל בקו"א, דמאחר שהרא"ש לא כתב החילוק בין טלטול מה"צ לטלטול בגופו בשם ר"י, והרי לכאורה מוכרח הדבר שר"י אית ליה חילוק זה ולכן לא הקשה מהמשנה דקש שע"ג המיטה, אלא ע"כ דנקט הרא"ש דר"י באמת לא ס"ל חילוק זה.

אך זאת צ"ע בלשון הרב ז"ל, ואכן עמד ע"ז בעל המאמר, שהרב ז"ל כתב שרבנו יונה חידש החילוק בין טלטול מה"צ לבין טלטול בגופו. ומבאמת מפשטות לשון הרא"ש משמע שרבנו יונה רק הקשה מהמשנה דקש שעל המיטה, ומזה יש להוכיח דס"ל דטלטול קש כדי לשכב עליו לא חשיב כטלטול לצורך דבר המותר, אלא לצורך דבר האסור. אבל עצם היסוד שטלטול בגופו עדיף טפי, משמע שם שהרא"ש בעצמו אמרה, ולא מפ"י רבינו יונה.

ביאור דברי רעק"א בניפוח מוקצה

דן בעל המאמר הביא שם דכמה מגדולי האחרונים נקטו להלכה דלא כפסק הרב ז"ל בסי' שי"א דטלטול מה"צ להשתמש בנר חשיב כטלטול מה"צ לצורך דבר האסור. ובין דבריו מציין להגהות רעק"א על הרמ"א בסי' ש"ח ס"ג.

דשם כתב הרמ"א דמותר לטלטל מקוצה ע"י ניפוח דלא הוי טלטול אלא כלאחר יד ולא מקרי טלטול. וכתב ע"ז הגרעק"א בזה"ל "לפי"ז מותר רק לצורך גופו ומקומו, וקשה לי הא מדברי השו"ע לקמן [שיא ס"ח] מבואר דטלטול ע"י גופו אפילו לצורך דבר האסור מותר, והרמ"א שם לא חלק. וא"כ ה"נ נימא דלא הוי טלטול כלל ואפילו לצורך האסור לשתי וכו' ע"כ. כלומר דרעק"א הבין מדברי הרמ"א שלא התיר ניפוח על המוקצה אלא במסגרת טלטול מה"צ, ולא במסגרת טלטול בגופו. ולכן הקשה דניפוח הוי טלטול בגופו, וא"כ יש להתירו אף לצורך דבר האסור.

והנה בעל המאמר הבין דברי רעק"א במ"ש דהרמ"א לא התיר ניפוח אלא לצורך גופו ומקומו, ר"ל לצורך גוף המוקצה, או לצורך מקום המוקצה. ומזה הוכיח דס"ל לרעק"א דטלטול מה"צ שרינן לצורך להשתמש במוקצה, דה"ז בגדר טלטול מה"צ לצורך דבר המותר. ומה שהקשה רעק"א היינו דמאחר דניפוח ה"ז כטלטול בגופו, א"כ יש להתיר לנפח אפילו לצורך דבר האסור, דהיינו כדי שלא יגנב וכדו'. עכ"פ מוכח מזה דרעק"א ס"ל דלא כהרב ז"ל עכ"ד.

ונראה פשוט שטעה בהבנת דברי הגרעק"א, ומעולם לא אמר רעק"א דבר זה. ומה שכתב רעק"א דלפי הרמ"א לא הותר ניפוח אלא לצורך גופו ומקומו, כוונתו דומיא להא דאיתא בדף קמב ע"ב גבי כר שיש עליו מעות. דתנן במשנה שם שצריך לנער את המעות מהכר, וע"ז אמרו בגמ' לא שנו אלא לצורך גופו אבל לצורך מקומו מטלטלו ועודן עליו. כלומר כשצריך לגוף הדבר שהמוקצה עליו סגי בניעור. אבל כשצריך למקום הכר והמוקצה שעליו, יכול להגביה את הכר ואגב כך את המוקצה שעליו, ולהעבירו למקום אחר. וכאמור זה גם כוונת רעק"א, דניפוח לצורך גופו היינו כשצריך לדבר שהמוקצה מונח עליו, וצורך מקומו היינו שצריך למקום שהמוקצה מונח שם, אבל אין הכוונה שצריך לגוף המוקצה.

וגם מסברא נראה כן, דבדרך כלל סוג מוקצה כזה שניתן לנפוח ולהזיזו ממקומו, אי"ז מוקצה שניתן להשתמש בו בהיתר, דמן הסתם מדובר בחתיכת עפר או נוצה שנשר על הבגד וכדו'.

ביאור שיטת ר"ת שבאו"ז בטלמול מן הצד לצורך דבר האסור

הן שם בקו"א בהמשך הדברים מפלפל הרב ז"ל בשיטת ר"ת, ומוכיח דס"ל דטלטול בגופו לא עדיפא מטלטול מן הצד וכשיטת ר"י. והרב ז"ל מבאר בזה הא דהביאו הראשונים בשם ר"ת דמותר לומר לנכרי לטלטל נר כדי להאיר לישראל, מאחר שהישראל יכול בעצמו לעשות כן בטלטול מן הצד. והרמ"א הביא פסק זה בסי' רע"ו ס"ג.

וכאמור בקו"א שם הוכיח הרב ז"ל דפסק זה דוקא הוא, אבל ר"ת לא התיר לומר לנכרי לטלטל מוקצה בכדי שלא יגנב, ולסמוך על כך שהישראל בעצמו יכול לטלטל בגופו, ר"ת ס"ל כהר"י הנ"ל דלא התירו טלטול בגופו לצורך דבר האסור.

ובעל המאמר דחה דברים אלו בטענה שבספר אור זרוע (סי' פ"ו אות ג) כתב בהדיא שמצא כתוב בשם ר"ת דס"ל דטלטול מן הצד לאו שמיה טלטול כלל, ומותר הן לדבר האסור והן לדבר המותר. ואפילו מת יכול לטלטלו מן הצד, דלית הלכתא כמ"ד טלטול מן הצד שמיה טלטול. [וספר אור זרוע לא היה בדפוס בחיי רבינו ז"ל]. ועפ"י זה דחה כל פלפולו של הרב ז"ל בשיטת ר"ת.

ו) ובכן, לדעתי גם כאן לא ירד בעל המאמר לעומק הדברים, ובאמת לק"מ מדברי בעל אור זרוע ז"ל. דהנה כבר הבאנו לעיל הא דאיתא בגמ' (מג ע"ב) דנחלקו רב ושמואל אי מותר לנער ולהפך מת ממיטה למיטה. ומתבאר בגמ' דנחלקו אי טלטול מה"צ שמייה טלטול או לאו.

ובגמ' שם הקשו לימא כתנאי, אין מצילין את המת מפני הדליקה, אמר ר' יהודה בן לקיש שמעתי שמצילין ... בטלטול מה"צ פליגי, דמר סבר שמייה טלטול ומר סבר לא שמייה טלטול. לא דכו"ע טלטול מה"צ שמייה טלטול, והיינו טעמא דר"י בן לקיש, דמתוך שאדם בהול על מיתו אי לא שרית ליה אתי לכבויי ע"כ.

והתוס' שם (ד"ה דכ"ע) והרא"ש (פ"ג סי' י"ט) והאור זרוע (שם בתחילת הסימן) הוכיחו דנקטינן לדינא דטלטול מה"צ שמייה טלטול, מהא דנקטה הגמ' הלשון דכו"ע טלטול מה"צ שמייה טלטול. דהלא שפיר אפשר לומר דכו"ע לאו שמייה טלטול, והא דת"ק לא התיר לטלטל את המת להצילו מהדליקה, היינו משום דמייירי שאין שם אלא מיטה אחת בלבד, ובכח"ג אסור. ור"י בן לקיש התיר משום דבהול על מתו. וכיון דלא אמרו בן בגמ' אלא נקטו דכו"ע ס"ל דטלטול מה"צ שמייה טלטול ע"כ היינו משום דהכי נקטינן לדינא דשמייה טלטול. אלא דהיינו דוקא לצורך דבר האסור וכו' עכ"ד.

ומבואר מדברי הני ראשונים, דאף שמואל דס"ל דטלטול מה"צ לאו שמייה טלטול, ולכן כתב דמותר לנער מת ממיטה למיטה, מ"מ לא התיר לטלטל מת במיטה אחת ממקום למקום. דזה לא חשיב טלטול מה"צ.

ובאמת הדבר צ"ב הלא שנינו במשנה (קמב ע"ב) להיפך. דאיתא התם האבן שעפ"י החבית מטה על צדה והיא נופלת. היתה בין החביות מגביה ומטה על צדיה והיא נופלת. מעות שע"ג הכר מנער את הכר והן נופלות. ובגמ' שם איתא אמר רבה בר חנה אמר ר' יוחנן לא שנו אלא לצורך גופו אבל לצורך מקומו מטלטלו ועודן עליו, וכן תני חייא בר רב מדיפתי לא שנו אלא לצורך גופו אבל לצורך מקומו מטלטלו ועודם עליו ע"כ.

כלומר דקאמרי ר' יוחנן ור' חייא דהא דהצריכו במשנה לנער את המוקצה מהחבית ומן הכר, היינו דוקא כשצריך לגוף החבית או הכר, דבכח"ג סגי במה שמנער את המוקצה. משא"כ כשצריך למקום הכר או החבית אינו צריך לנער המוקצה, שהרי צריך הוא למקום פנוי, ובכח"ג יכול להגביה את החבית או את הכר והמוקצה עליהם, ולהניחם במקום אחר.

והנה סוגיא זו מבוססת על הכלל דטלטול מה"צ [לצורך דבר המותר] לאו שמייה טלטול, כמבואר בהדיא בתוס' וברא"ש שם. וכן כתבו התוס' קכג ע"א (ד"ה האי פוגלא). ומעתה שוב יקשה מדוע נקטו התוס' ושא"ר דכשאיין לו אלא מיטה אחת אסור לכו"ע לטלטל בה המת מחמה לצל [או מפני הדליקה]. מדוע לא נימא דשמואל דס"ל דטלטול מה"צ לאו שמייה טלטול אף כשמטלטל לצורך דבר האסור, לדידיה מותר לטלטל מת אפילו במיטה אחת, כשאינו יכול לנערו. שהרי בן הדין למ"ד דלא התירו טלטול מה"צ אלא לצורך דבר המותר דכשאנו יכול לנער שרי בטלטול בלא ניעור. ולמה לא נימא דמזה נשמע לשמואל, דלעולם שרי אף בלא ניעור.

ועכצ"ל דיש שני סוגים של טלטול מן הצד. חדא הא דדף מג ע"ב דהיינו ניעור והיפוך ממיטה למיטה. וטלטול זה חשיב כטלטול מן הצד מצד עצם אופן הטלטול, שלא נעשה כדרך הרגיל אלא בדרך ניעור. ועוד טלטול מן הצד איכא, והוא כשמטלטל דבר היתר ודבר איסור

מונח עליו, והיינו ההיא דחבית ואבן שעליה ובר ומעות שעליה. והנה בעצם יש כאן טלטול גמור, ולא נחשב טלטול מן הצד אלא משום דעיקר הטלטול נעשה עבור הדבר היתר, ומחמת איזה סיבה אינו מנער את המוקצה, בכה"ג אנו מייחסים מעשה הטלטול להיתר בלבד, שהוא עיקר מטרת הטלטול, והאיסור מוטל עמו ואגבו.

ונקטו הראשונים בפשיטות דהא דס"ל לשמואל דטלטול מן הצד לאו שמיה טלטול כלל, אף כשמתכוון לצורך הדבר האסור, היינו דוקא כשמנער את המוקצה. משא"כ כשמטלטלו טלטול גמור ע"י דבר אחר, בזה לא ס"ל שמואל דמותר אף לצורך דבר האסור. שהרי בכה"ג שכוונת ומטרת הטלטול הוא הדבר האסור, ולצרכו נעשה כל הטלטול, שוב לא חשיב כלל כטלטול מן הצד אלא ה"ז טלטול גמור. ולכן כשאין לו אלא מיטה אחת פשוט לראשונים דאף שמואל לא התיר לטלטל את המת מחמה לצל.

ולפ"ז עכצ"ל דמ"ש האו"ז בשם ר"ת דנקט דטלטול מה"צ לא שמיה טלטול כלל, ע"כ היינו דוקא בדרך ניעור. אבל טלטול גמור ע"י דבר אחר בוודאי לא התיר ר"ת לצורך דבר האסור, שהרי אף שמואל עצמו לא התיר בכה"ג כמו שנתבאר. ודין טלטול בגופו כלל לא הוזכר באו"ז שם.

ז' ומעתה א"ש דברי הרב ז"ל ולק"מ ממ"ש האו"ז בשם ר"ת. דהרי כאן אנו דנים בהא דנקט ר"ת דמותר לומר לנכרי לטלטל מוקצה, משום שגם הישראל עצמו יכול לטלטלו מן הצד באופן המותר. והנה בוודאי לא יתכן להתיר אמירה לנכרי לטלטל נר להאיר, ולסמוך על כך שהישראל יכול לנער בעצמו את הנר, שהרי זה לא שייך כשרוצה להשתמש בנר כמובן. שמלבד שיבוא לאיסור כיבוי בנר של שמן, הרי במציאות גם לא שייך לנער בעצמו את הנר ממקום למקום, אלא א"כ הנר מונח על איזה דבר, ואז יוכל להפך ממנו את הנר לדבר אחר וכו'. ובוודאי לא מסתמך ר"ת על היתר ניעור דבגלל זה יכול לומר לנכרי לטלטל את הנר שהרי לא בכל ענין יכול הישראל לנער בעצמו. ונמצא שאין מדברי ר"ת שהביא האו"ז שום ראי' לנידון דידן.

ובאמת יש לציין שמלשון רבינו בסי' רע"ו סעי' י' משמע שגם טלטול ע"י דבר אחר בלא ניעור ג"כ לא שייך במציאות. וגם לדחפו ע"י דבר אחר ג"כ אינו יכול בעצמו כמ"ש הרב ז"ל בסי' ש"ח סעי' ס' עיי"ש דבכה"ג אי"ז בכלל טלטול מן הצד אלא ה"ז כידא אריכתא. ונתבאר באריכות בסי' רנ"ט קו"א אות ג'.

ביאור הראי' שהביא הרב ז"ל מהא דאסור להחשיך להביא פירות מוקצה

ח' בהמשך ענין זה מציין בעל המאמר למ"ש הרב ז"ל בקו"א שם להוכיח מהגמ' דר"ת ז"ל לא ס"ל התיירא דטלטול בגופו לצורך דבר האסור. וז"ל הרב "דאי ס"ל הכי ... הרי תלמוד ערוך מנגדו (בדף ק"ג ע"ב) גבי תיבנא סריא שאין שום צד היתר להביאו אף אם יש מחיצות, היפך דעת ר"ת. וע"כ משום דלא חזי למידי בשבת, ואינו מביאו אלא לשמרו עד אחר השבת לגבולו בטיט, כדאיתא בביצה רפ"ד, שהוא דבר האסור. ואף בפירות מוקצים כמ"ש בשו"ע סי' ש"ז כיון שאינם ראויים בשבת, ומביאם לשמרם ולהצניעם עד אחר השבת, ה"ז כבשביל שלא יגנב הנר, שגם כן דעתו להשתמש בו בחול, עכ"ל הרב ז"ל.

ביאור הדברים: איתא בגמ' (שבת קנ ע"ב) א"ר יהודה אמר שמואל מותר לאדם לומר לכרך פלוני אני הולך למחר [אף שכרך פלוני מחוץ לתחומו, ונמצא מדבר דבר האסור בשבת] שאם יש בורגנין הולך. [שלא נאסר להתעסק באיסורים בשבת בדיבור וכדו', אלא בדברים שאיסורם תלוי בגופם. אבל דברים שאיסורם תלוי בדבר אחר, כגון הליכה לעיר אחרת שהאיסור תלוי אי איכא בורגנין או לאו, דברים כאלה מותר להתעסק בהם]. (עיין הרחבה בזה בשו"ע הרב סי' ש"ז סעי' טו).

ובגמ' שם הקשו מהא דאסרו במשנה בדף קנ ע"א להחשיך על התחום להביא פירות והלא גם איסור הבאת פירות תלוי אי איכא מחיצות או לאו. ומשני דמיירי בפירות מחוברים. והקשו ע"ז מהא דתני רב אושעיא אין מחשיכין על התחום להביא קש ותבן, בשלמא קש משכחת לה במחובר, אלא תבן היכי משכחת לה [הלא תבן כבר תלוש]. ומשני משכחת לה בתיבנא סריא. [דהיינו בתבן סרוח שהוא מוקצה דעומד לגבולו בטיט לבנין] ע"כ.

עכ"פ נמצא מבואר בגמ' דאסור להחשיך ולהתקרב לתחום להביא במוצ"ש דבר מוקצה. דיש בזה משום ממצוא חפץ, שמזמן עצמו לדבר איסור בשבת. והנה אם איתא דר"ת סובר דמותר לטלטל מוקצה בגופו בכדי לשמרו, וממילא התיר לומר לנכרי לטלטל מוקצה בשבת כדי שלא יגנב, א"כ ה"ה דמהאי טעמא יש להתיר להחשיך על התחום להביא דבר מוקצה, שהרי יכול לטלטלו בעצמו בשבת [אילו היו כאן מחיצות] בגופו. אלא ע"כ צ"ל דר"ת לא ס"ל היתר לטלטל בגופו לצורך המוקצה שלא יגנב אלא כדי להשתמש בו. והיתר זה לא שייך בתבן סרוח כמובן, דלא חזי אלא לבנין בחול. עכתו"ד הרב ז"ל.

[ואע"ג דהרא"ש הרי ס"ל דמותר לטלטל מוקצה בגופו, אף לצורך המוקצה כדי שלא יגנב, מ"מ לק"מ מההיא דתיבנא סריא, דהרי הרא"ש לא כתב בהדיא דמותר לומר לנכרי לטלטל מוקצה כדרכו על סמך שהישראל יכול לטלטל באופן אחר בגופו וכדו'. וה"ה דס"ל להרא"ש הכי לגבי החשכה על התחום, דלא שרינן להחשיך בשבת אלא כשיכול לעשות בשבת באותו אופן שמבקש לעשות במוצ"ש. אבל ר"ת הרי התיר לומר לנכרי לטלטל כדרכו מאחר שהישראל יכול לטלטל באופן אחר המותר. א"כ ה"ה דיש להתיר להחשיך על התחום להביא מוקצה כדרכו במוצ"ש מאחר שגם בשבת עצמו יכול באופן אחר].

ט] והנה בעל המאמר דחה רא"י זו בלשון זה, "ומה שהקשה הרב ז"ל מתיבנא סריא בהכרח שר"ת מחלק בין ממצוא חפץ לדין אמירה לנכרי ... ועוד י"ל דר"ת יפרש סוגיא זו כמ"ד לטול מן הצד אסור כמו הסוגיא דפרק כירה והבן", עכ"ל בעל המאמר.

ובכן מה שכתב ראשונה דר"ת ס"ל לחלק בין ממצוא חפץ לאמירה לנכרי, דברים אלו אין להם שחר. שהרי זה פשוט דאמירה לנכרי לעשות מלאכה בשבת גופא, חמור טפי מאיסור דממצוא חפץ דהיינו לזמן עצמו בשבת לעשות עסקיו במוצ"ש. ואם איתא דדבר שיכול לעשות בעצמו באופן המותר מהני לגבי איסור אמירה לנכרי בשבת גופא, אף שהנכרי לא יעשה באופן המותר לישראל, א"כ כ"ש דדבר זה מהני לגבי ממצוא חפץ.

והא דאמירה לנכרי חמור טפי מאיסור ממצוא חפץ מפורש בגמ' שם. דאיתא התם דמותר להחשיך על התחום להביא ארון ותכריכים למת, שזהו צורך מצוה, ובכל זאת גוי שהביא בשבת אסור להשתמש בהם, כדתנן בהדיא בדף קנא ע"א. ובר"ן (ס"ד ע"ב ד"ה תנו) ביאר הדברים, דמלאכת נכרי בשבת גופא, חמורה טפי מזימון עצמו לעשות מלאכה במוצ"ש, ולא התירו זאת אפילו במקום מצוה. וכן מבואר בהדיא בשו"ע הרב סי' ש"ו ס"ד.

ומה שכתב בעל המאמר דאפשר שר"ת יפרש סוגיא זו כמ"ד טלטול מן הצד אסור, כמו הסוגיא דפרק בירה ע"כ. הנה לא חלי ולא מרגיש שסוגיא זו אתיא אליבא דרב יהודה אמר שמואל, והלא שמואל הוא המ"ד בפרק בירה דס"ל טלטול מן הצד לאו שמיה טלטול אף לצורך מת. ומעתה הדרינן לדברי הרב ז"ל וראיתו מסוגיא זו קמה וגם ניצבה

ראי' מהגמ' דאסור לגרור או לדחוף מוקצה ע"י דבר היתר שבידו

י' בהמשך דבריו דן הרב בעל המאמר בהא דכתב הרב ז"ל בסי' ש"ח סעיף ס' דאסור לגרור או לדחוף בסכין דבר מוקצה, דה"ז כיד ארוכה ולא חשיב כטלטול מן הצד. ובסי' רנ"ט קו"א אות ג' האריך הרב ז"ל בביאור הדבר והביא ראיות לכך.

והרב ז"ל הוכיח דין זה מהא דאיתא בגמ' דף קכ"ג ע"א ושו"ע סי' שי"א דפירות הטמונים בתבן וקש המוקצים יכול לתחוב בהם כוש או כרכר שהם דברים חדים, והקש ננער מאיליו. ומוכח מזה דאסור לדחוף את הקש ע"י דבר אחר שבידו, דאל"כ למה הצריך כוש או כרכר שראשן חד, ידחפנו בקנה או בדבר אחר. אלא וודאי דדוקא קתני בגמ' כוש או כרכר, דבכה"ג ננער הקש מאיליו. אבל אסור לטלטל הקש ע"י דבר אחר.

והרב בעל המאמר דחה ראי' זו בזה"ל "ויש ליישב בפשיטות דבימייהם היו רגילים להשים התבן בתוך קופה ולהטמין שם, כמו דאיתא במשנה בדף מ"ט קופה מוטה על צידה. וכן בגמ' מ"ח איתא וכי אין לו קופה של תבן עומד ומפקיר קופה של מוכין. וה"נ מיירי שטמן את הפגה בתוך קופה של תבן וממילא א"א לגרור את הקש לצדדין ע"י קנה, שהרי הקופה היא מלאה תבן ואין לו שום מקום היכן לפזרן. ע"כ אין לו עצה אחרת אלא ליטל את הפגה ע"י כוש או כרכר עכ"ד.

ובכן, לטעמי דברים אלו אינם ראויים לבוא לבית המדרש כלל. הנה בעל השו"ע הרב ז"ל מביא ראי' מגמ' ושו"ע, ובעל המאמר דוחה דבריו בקש באוקימתא משונה כזו. וכי אכן כך הדרך להטמין בקש מרובה כ"כ עד שאין שום מקום לדחוף הקש אנה ואנה, והלא קש הוא דבר קל ביותר, וצריך בשביל הטמנה כזו לדחוף הקש בחוזק גדול מכל צדי הקופה. זאת ועוד, דלדברי בעל המאמר מדובר שהטמין באופן כזה שא"א להניף הקש שע"ג הפירות ע"י איזה כלי, ולהשליכם מחוץ לקופה.

ותו הלא בגמ' שם מבואר דה"ה בחררה שטמנה בגחלים ג"כ אמרינן שתוחב בה כוש או כרכר כדי להוציאה, וכי גם שם נימא שמדובר שהטמין את החררה בגחלים בתנור, באופן שהגחלים ממלאים את כל התנור מצד אל צד, עד שא"א לפזרם אנה ואנה. כאמור לטעמי דברים אלו אינם ראויים לבוא לבית המדרש.

חילוק בין ניעור מוקצה לדחיפת וגרירת מוקצה

יא] בסיום המאמר הקשה מהא דאיתא בגמ' (דף מג ע"ב) דלשמואל מותר להפך ממיטה למיטה וה"ז בכלל טלטול מן הצד. וקשה לשיטת הרב ז"ל דגרירת מוקצה עכ"י דבר אחר ה"ז כטלטול ע"י ידא אריכתא, ולא חשיב טלטול מה"צ עכ"ד.

ובכן, אילו היה בעל המאמר מדייק בלשון הרב ז"ל כפי שראוי לדייק בלשונו הזהב, היה מבחין שלא דן הרב בכל דבריו אלא ממה שמצאנו בכמה דוכתי שמותר לטלטל מוקצה ע"י

דבר היתר, באופן של טלטול גמור. אבל מהא שמצאנו שמותר לנער המוקצה המונח ע"ג דבר היתר מזה כלל לק"מ.

לדוגמא שם בקו"א דן הרב ז"ל בהא דאבן שעל פי החבית, ומדגיש בלשונו "שמותר להגביה" את החבית. הרי דלא נתקשה אלא מהא דמותר להגביה את החבית, ולא נתקשה כלל מהא דמותר לנער את האבן מהחבית. וכן בהמשך דבריו הזכיר הרב ז"ל דין מת שבמיטה בזה"ל "וכן גבי מת שבמיטה שצריך למקומו", הרי דלא דן אלא בהא דמצינו היתר לטלטל המיטה טלטול גמור, אבל כלל לא נתקשה בהא דמותר לנער המת ממנה.

ומבואר מזה דכשהמוקצה מונח ע"ג דבר אחר, לא חשיב הניעור כטלטול ע"י ידא אריכתא, אלא כטלטול מה"צ. ואפילו כשמנערו לצורך המוקצה ג"כ לא שחיב אלא כטלטול מה"צ כמבואר בגמ' נ"ל. והביאור בזה נראה פשוט דבכה"ג הרי עצם מעשה הניעור הוא טלטול מן הצד. ולא איירי הרב ז"ל אלא בטלטול גמור ע"י דבר אחר, דבכה"ג נקט דאם הביא את הדבר היתר רק בשביל לדחוף או לגרור את האיסור ה"ז כטלטול ע"י ידא אריכתא, ולא הוי בכלל טלטול מן הצד.